

Петук М.И., Шанайда М.М. Оценка финансовых рисков коммерческого банка

Определены проблемы оценки и анализа финансовых рисков банковского учреждения, охарактеризованы и проанализированы методы оценки кредитного риска, риска ликвидности, валютного риска, рассмотрена модель индивидуального и портфельного кредитного риска коммерческого банка. Осуществлен анализ оценки финансовых рисков ОАО "Райффайзен Банк Аваль" согласно современных методик риск-менеджмента.

Ключевые слова: кредитный риск, риск ликвидности, валютный риск, оценка финансовых рисков, индивидуальный кредитный риск, портфельный кредитный риск.

Petyk M.I., Shanayda M. M. Assessment of financial risks of commercial banks

The problems of analysis and assessment of financial risks of banking institution are defined, characterized and analyzed methods for assessing credit risk, liquidity risk, foreign exchange risk is considered a model of individual and portfolio credit risk of commercial banks. The analysis of financial risk assessment PAT "Raiffeisen Bank Aval" according to modern techniques of risk management.

Keywords: credit risk, liquidity risk, currency risk, financial risk assessment, individual credit risk, portfolio credit risk.

**УДК [338.45:690]:332.1(477) Докторант Р.В. Пинда, доц., канд. екон. наук –
ІРД НАН України**

**ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНИХ БУДІВЕЛЬНИХ
РИНКІВ В УКРАЇНІ**

Проаналізовано основні характеристики регіональних будівельних ринків в Україні. Розглянуто особливості, тенденції та перешкоди розвитку будівельного ринку регіонів України на посткризовому етапі розвитку економіки, проблеми інвестування в будівельний ринок. Визначено напрями формування посткризових стратегій та програм розвитку будівництва в регіонах України.

Ключові слова: регіональний будівельний ринок, фінансово-економічна криза, посткризові стратегії, програми розвитку будівництва, фінансово-інвестиційне забезпечення.

Постановка наукової проблеми. Спад у будівельному секторі під час та після фінансово-економічної кризи 2008-2009 рр. негативно вплинув не лише на показники розвитку цього виду економічної діяльності та погіршення макроекономічних характеристик національного господарства, зменшення обсягів ВВП, податкових надходжень, погіршення забезпеченості населення житлом, але й став серйозною перешкодою на шляху посткризового відновлення інших галузей реального сектору економіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематику будівельного ринку розглянуто у працях українських науковців і практиків, серед яких: В. Белугін, В. Пасічник, Ю. Пинда, К. Процак, Ю. Соха, О. Шевчук та інші, проте, на нашу думку, будівельний ринок потребує більше уваги в регіональному аспекті.

Виклад основного матеріалу. Відносно попиту на вітчизняних регіональних ринках будівельних робіт, то він передусім визначається станом ринку житла, соціально-економічного і демографічного розвитку регіону, поточним рівнем забезпеченості населення житлом та організацій освітньої і медичної сфер приміщеннями, доходами споживачів будівельних послуг (фізичних та юридичних осіб), обсягами державного замовлення та субсидування (на всіх рівнях управління), мірою фінансово-інвестиційного забезпечення будівельних підприємств та організацій (як чинника, що має вплив на задоволення пропозиції), а також характеризується структурою обсягів виконаних будівельних робіт за видами будівельної діяльності.

Водночас, залежність між збільшенням рівня доходів населення і активізацією будівельної діяльності емпірично не простежується, що парадоксально та є черговим доведенням як тінзації ринку, так і нерациональності, "викривленості" його інституціонального середовища. Адже з використанням регресійного аналізу на основі інформації про обсяги введеного в експлуатацію житла та доходів на особу за регіонами України у 2006-2010 рр., виявлено відсутність статистично значущого зв'язку між цими показниками. Очевидно, джерелами фінансування будівництва та придбання житла в регіонах України більшою мірою виступають тіньові доходи та трансферти вітчизняних трудових мігрантів.

Попри обмеженість попиту населення регіонів України залишається недостатньо забезпеченим житлом (табл.). Так, у середньому на одну особу припадає 23,1 м² житла, причому у сільській місцевості цей показник становить 24,7 м², а в міських поселеннях – 21,4 м². Високою є забезпеченість населення житлом у Київській, Вінницькій, Черкаській, Чернігівській, Кіровоградській, Житомирській та Хмельницькій областях. Натомість найменш забезпеченим житлом було населення АР Крим, Волинської, Львівської, Рівненської областей, м. Києва та у міських поселеннях Вінницької області. Загалом забезпеченість населення більш рівномірна за сільськими територіями регіонів України.

Зауважимо, що за обсягами введення в експлуатацію житла та їх динамікою спостерігаються більші диспропорції за регіонами нашої держави. Так, коефіцієнт диференціації за обсягами введеного в експлуатацію житла у розрахунку на 1 тис. осіб наявного населення становив у 2010 р. 10,2 раза. У середньому за регіонами України у 2010 р. вводилося в експлуатацію 223,1 м² площ житла у розрахунку на 1 тис. осіб та лише для 11 регіонів значення цього показника є вищим за середнє, а для Донецької та Луганської (регіони характеризуються значеннями показника у 3,4 раза меншим за середнє), Дніпропетровської (у 3,3 раза), Запорізької (у 2,8 раза) та Кіровоградської (у 2,3 раза) областей – особливо низьке. Це не може свідчити лише про обмеженість попиту у цих регіонах, адже в окремих з них рівень життя населення чи не найвищий. Скоріше причина тут більш системна і пов'язана з недостатньо ефективною державною регіональною політикою, нестійким фінансово-економічним станом підприємств галузі та їх невисоким інвестиційним забезпеченням.

Табл. Основні характеристики забезпеченості населення житлом, введення в експлуатацію житла та інвестицій в житлове будівництво України у 2010 р. (складено за [2])

Регіони	Забезпеченість населення житлом на 1 особу, м ²			Введення в експлуатацію житла на 1 тис. ос., м ²		Інвестиції у житлове будівництво на 1 особу, грн	
	всього	у міських поселеннях	у сільській місцевості	у 2010 р.	2010 р. до 2009 р., %	у 2010 р.	2010 р. до 2009 р., %
АРК	19,7	21,1	17,4	274	138,38	918,46	190,0
Вінницька	26,5	19,9	32,9	178	171,15	485,65	186,0
Волинська	20,3	18,4	22,3	170	126,87	476,02	166,5
Дніпропетровська	23,2	22,5	26,8	68	133,33	247,26	165,5
Донецька	22,4	22,2	24,7	66	169,23	183,28	126,4
Житомирська	24,4	21,9	27,7	157	2,3 р.	308,28	2,1 р.
Закарпатська	22,4	21,4	23,1	236	173,53	497,11	163,2
Запорізька	22,2	21,1	25,9	80	142,86	196,68	2,2 р.
Івано-Франківська	23,1	21,6	24,2	436	157,97	890,70	153,2
Київська	30,6	25,1	39,1	691	174,49	1910,03	179,7
Кіровоградська	24,3	22,6	26,9	97	149,23	219,88	137,6
Луганська	23,6	23,4	24,9	64	4,3 р.	113,01	172,8
Львівська	20,8	18,8	23,8	254	163,87	556,86	174,4
Миколаївська	21,6	21,0	23,0	112	155,56	201,50	157,3
Одеська	22,1	20,8	24,6	269	119,03	617,87	108,0
Полтавська	24,6	22,0	28,5	166	159,62	358,10	138,8
Рівненська	20,9	18,6	22,9	180	2,1 р.	436,04	2,2 р.
Сумська	23,0	21,1	26,8	156	132,20	369,89	156,4
Тернопільська	22,7	21,1	23,9	266	198,51	624,22	149,3
Харківська	22,6	22,1	24,3	152	98,06	321,12	100,6
Херсонська	23,1	23,7	22,0	167	2,4 р.	335,33	205,6
Хмельницька	24,6	20,5	29,5	272	136,68	554,63	107,3
Черкаська	26,2	22,1	31,2	145	129,46	289,20	100,0
Чернівецька	22,3	20,2	23,8	326	178,14	778,97	169,6
Чернігівська	25,3	21,5	31,5	146	153,68	342,05	169,5
м. Київ	20,9	20,9	-	368	106,05	2029,78	117,6
м. Севастополь	21,2	21,7	14,9	529	131,27	2357,30	2,2 р.

Підтвердженням останнього є найнижчі обсяги інвестицій у житлове будівництво у розрахунку на одну особу наявного населення саме у регіонах, що відстають за обсягами і темпами введення в експлуатацію житла. Так, у 2010 р. значення показника у Луганській області поступалося середньому по державі (615,5 грн) у 5,4 раза, у Донецькій – у 3,4 раза, у Дніпропетровській – у 2,5 раза, у Запорізькій – у 3,1 раза, у Кіровоградській – у 2,8 раза. Регіонами – лідерами за обсягами питомого інвестування у 2010 р. були міста Київ та Севастополь (у 3,3 та 3,8 раза відповідно більше середнього значення за регіонами держави), АР Крим (на 48,8 % більше середнього значення), Київська (3,1 раза) та Івано-Франківська (44,7 %) області.

Співвідношення параметрів попиту та пропозиції утворює відповідну кон'юнктуру будівельного ринку в регіонах України, яка й визначає з одного боку сприятливість передумов розвитку галузі та її економічних агентів, а з іншого – визначає місце та роль будівництва як виду економічної діяльності в процесах соціально-економічного розвитку регіонів нашої держави. Попри те,

як справедливо зауважує О. Шевчук, кон'юнктура будівельної галузі значною мірою визначається поточним станом формування і розвитку ринку житла. Зокрема, ринок житла в Україні внаслідок фінансово-економічної кризи 2008-2009 рр. піддався таким негативним наслідкам: 1) зростання ставок за іпотечними кредитами та підвищення таким чином вартості житла; 2) посилення непрозорості та збільшення тіньового сектору, монополізація ринку, включно з зростанням криміногенності у галузі; 3) істотне ускладнення конкуренції для вітчизняних підприємств внаслідок проникнення на ринок і збільшення ринкової частки потужних іноземних будівельних компаній [3, с. 106-122].

Щодо цінової ситуації як важливого аспекту розвитку будівельного ринку регіонів України, то за даними офіційної статистики ціни на будівельно-монтажні роботи у 2010 р. збільшилися відносно 2009 р. на 15,8 % [4, с. 72], що істотно, адже обсяги будівельних робіт у вартісному вираженні за цей же період зменшилися на 5,4 %. Відповідно реальне зменшення було ще більшим – близько 20 %, що є негативно. Разом з тим, середньорічні темпи зростання цін на будівельно-монтажні роботи в регіонах України в період 2000-2010 рр. не були надто високими (показник становив 129,9 %). Найбільші темпи зростання ціни спостерігалися у 2008 р. до 2007 р. – 135,3 %.

У структурі за типами будівель і споруд найбільше у 2010 р. відносно 2009 р. у регіонах України зросли ціни на спорудження трубопроводів, комунікацій та ліній електропередач (на 19,6 %), найменше – на будівництво житлових будівель (на 13,5 %) [4, с. 80]. Звернемо увагу на те, що доходи населення за цей період збільшилися на 23,1 %, зокрема заробітна плата – на 25,7 %, доходи від власності – на 64,4 % [4, с. 385].

За видами економічної діяльності, яким надаються будівельні послуги, найбільше у 2010 р. відносно 2009 р. у регіонах України зросли ціни на будівництво об'єктів транспорту та зв'язку – на 20,3 %, найменше подорожчали будівельні послуги для підприємств і організацій охорони здоров'я та надання соціальної допомоги – на 12,2 % [4, с. 80]. Загалом цінова ситуація на будівельних ринках регіонів України залишається стабільною, включно з її системними вадами, до яких віднесемо: 1) високу (відносно рівня доходів громадян і їх купівельної спроможності) "реальну" вартість житла (вона коливається від 810 дол. США за 1 м² (у Кіровоградській обл.) до 2869 дол. США за 1 м² (у м. Києві) [3]); 2) істотну цінову диференціацію житла за регіонами держави та між обласним центром і рештою території регіонів; 3) нерациональність структури ціни, в яку закладаються значні витрати, пов'язані з фінансовими та часовими втратами будівельних підприємств на отримання погоджувальних і дозвільних документів; 4) недостатню конкурентоспроможність та якість будівельних робіт вітчизняних підприємств та, як наслідок, їх невідповідність ціні (вартості) послуг; 5) відсутність дієвих та доступних державних, а також недержавних фінансово-кредитних програм, спрямованих на реальне зниження ціни на об'єкти будівництва.

Узагальнюючи вивчення регіональних особливостей, зауважимо, що будівельний ринок України необхідно розглядати як динамічну інстанцію, що постійно змінюється. Втім, за кожної ситуації, ринкові процеси розвива-

ються із урахуванням попиту на будівельні роботи (послуги) та очікуваних тенденцій його зміни. Відтак, пропозиція на сучасному посткризовому етапі його стану покращується під дією позитивних чинників розвитку попиту та стримується внаслідок дії його негативних аспектів.

Рис. Особливості та тенденції розвитку будівельного ринку регіонів України на посткризовому етапі розвитку економіки (розроблено автором)

Узгодження попиту і пропозиції визначає цінову ситуацію, на яку, заяк, впливає й істотна кількість неекономічних чинників, що своєю чергою відображається як на попиті, так і пропозиції будівельних робіт (послуг). У сукупності утворюються тенденції, характерні особливості, а також напрями розвитку сучасного будівельного ринку в регіонах України (рис.).

Крім відображених особливостей та тенденцій розвитку будівельного ринку в регіонах України, визначимо й такі перешкоди його вдосконалення більш якісного характеру:

- 1) непропорційність зростання вартісного обсягу реалізованих будівельних робіт та послуг фізичному, темпи зростання якого менші;
- 2) деформації в структурі споживчого попиту на житло, обумовлені передусім диференціацією за доходами у регіональному та субрегіональному аспектах. Відтак, виникає проблема різної купівельної спроможності населення між регіонами держави та між обласними центрами і рештою територій країни, що стримує збалансований розвиток будівництва і призводить до посилення соціального напруження;
- 3) недостатня насиченість будівельного ринку житлом та нежитловими приміщеннями;
- 4) невисокий рівень розвитку програм кредитування житла;
- 5) істотне зростання конкурентних переваг зарубіжних, а також великих вітчизняних будівельних підприємств, що призводить до монополізації галузі, витіснення малих і середніх підприємств, а отже – до зниження мобільності та інноваційності вітчизняних підприємств галузі;
- 6) висока витратомісткість та складність будівництва нових будівельних об'єктів внаслідок недостатньо ефективного і прозорого регуляторного середовища. Йдеться про отримання суб'єктами господарювання дозволів на будівництво, викуп чи отримання для користування земельних ділянок або приміщень.
- 7) наявність тіньового сектору в будівництві та послугах з ремонту, обумовленого наявністю великої кількості приватних будівельно-ремонтних бригад та майстрів. Це призводить до скорочення податкових надходжень від будівельних підприємств та організацій, істотно знижує соціальну ефективність будівництва та соціальну безпеку найманих працівників;
- 8) слабкі можливості вітчизняних підприємств будівництва відносно виконання масштабних замовлень, зокрема за кордоном.

Висновки. На усунення чи послаблення виявлених негативних аспектів та особливостей щодо стану і тенденцій розвитку будівельного ринку в регіонах України (обумовлених недостатньо ефективним державним регулюванням аналізованої сфери) мають передусім спрямовуватися заходи посткризових стратегій та програм розвитку будівництва в регіонах України.

Література

1. Стан будівель та споруд незавершеного будівництва на 1 січня 2012 року / Статистичний зб. – Державна служба статистики України. – К. : Держаналітінформ, 2012. – С. 33.
2. Житлове будівництво в Україні у 2000-2010 роках / Статистичний зб. – Державна служба статистики України. – К. : Держаналітінформ, 2011. – С. 17, 52, 84.
3. Шевчук О.І. Регіональна політика житлового будівництва: напрями удосконалення : монографія / О.І. Шевчук. – Ужгород : ТОВ "Ліга-Прес", 2010. – С. 106-122.

4. Статистичний щорічник України за 2010 рік. – Держкомстат України. – К. : Вид-во "Август Трейд", 2011. – 264 с.

Пинда Р.В. Проблемы развития региональных строительных рынков в Украине

Проанализированы основные характеристики региональных строительных рынков в Украине. Рассмотрены особенности, тенденции и препятствия развития строительного рынка регионов Украины на посткризисном этапе развития экономики, проблемы инвестирования в строительный рынок. Определены направления формирования посткризисных стратегий и программ развития строительства в регионах Украины.

Ключевые слова: региональный строительный рынок, финансово-экономический кризис, посткризисные стратегии, программы строительства, финансово-инвестиционное обеспечение.

Pynda R.V. Problems of regional construction market in Ukraine

The basic characteristics of the regional construction market in Ukraine. The features, trends and challenges of building market regions of Ukraine to the post-crisis stage of economic development, the problems of investing in the construction market. Definition of the post-crisis development strategies and programs construction in the regions of Ukraine.

Keywords: regional construction market, financial crisis, post-crisis strategy, program development construction, financial and investment support.

УДК 657.421.3

Здобувач І.Є. Старко¹ – Львівська КА

КОНЦЕПТУАЛЬНО-КЛАСИФІКАЦІЙНІ АСПЕКТИ ВИЗНАННЯ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ

Запропоновано формулювання поняття нематеріальних активів, виділено ознаки виокремлення нематеріальних активів як особливого виду активів підприємства. Наведено групи нематеріальних активів, за якими ведуть аналітичний облік у розрізі об'єктів, запропоновано класифікацію нематеріальних активів за об'єктами прав та за пріоритетами доходності.

Ключові слова: нематеріальні активи, ідентифікація, ознаки, групи, класифікація.

Постановка проблеми. На сучасному етапі економічного розвитку України, для успішного та ефективного використання нематеріальних активів підприємств і організацій необхідно впроваджувати принципово нові способи управління ними, що вимагає розуміння їх економічної сутності, характерних особливостей і способів відображення в обліку. Дослідження питань визнання та оцінювання у бухгалтерському обліку нематеріальних активів на сьогодні має більш теоретичний, ніж практичний характер. Основними питаннями виступають визначення справедливої вартості нематеріальних активів, їх класифікація, аспекти використання тих або інших об'єктів. Сутність та значення нематеріального активу як поняття є багатоаспектним: це поняття економічне, бухгалтерське та юридичне.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику питань визнання та удосконалення класифікації нематеріальних активів висвітлено у працях вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, таких як: П.М. Ци-

бульов, В.В. Сатовський, Л.М. Котенко, Т.В. Польова, І.І. Пилипенко, І.І. Тарасова, Г.В. Нашкерська, І.А. Бігдан, С.В. Шульга, Ю.В. Писаренко, І.В. Жураковська, О.В. Побережець, К.В. Іванова, А.П. Буєвич, Н.Н. Карпова, Д.Л. Волков, Е.С. Хедриксен, М.Ф. Ван Бреда, Е. Брукінг, Р. Рейлі, Р. Швайс, Д. Нортон, Р. Каплан та інші.

Зокрема, І.І. Пилипенко вважає, що нематеріальні активи – це складова частина потенціалу підприємства, здатна забезпечувати економічну користь протягом відносно тривалого періоду [1]; О.В. Побережець уточнює економічний зміст нематеріальних активів як специфічного ресурсу підприємства та об'єкта обліку [2]; Г.В. Нашкерська наводить класифікацію неідентифікованих нематеріальних активів підприємства [3]; Н.Н. Карпова розглядає нематеріальні активи в широкому розумінні, не тільки ті, що обов'язково знаходяться на балансі підприємства, але й ті, що дають дохід компанії та підвищують її ринкову вартість [4]; Д.Л. Волков резюмує, що будь-який актив, який належить організації чи контролюється нею, не має матеріальної або фінансової (у випадку фінансових вкладень) форми, але здатний принести організації економічні вигоди у майбутньому, є нематеріальний актив [5, с. 9]; Е.С. Хедриксен і М.Ф. Ван Бреда характеризують нематеріальні активи як об'єкти, які не мають речового втілення і що необхідною умовою визнання об'єкта нематеріальним активом є принципи визначення активу, можливість його вимірювання, він повинен бути значущим та достовірним [6]; А.П. Буєвич виділяє такі складові нематеріальних активів: ринкові активи; інфраструктурні активи; людські активи; інтелектуальні активи, а також усі складові інтелектуального капіталу [7].

Метою дослідження є уточнення поняття нематеріальних активів, розгляд ознак виокремлення нематеріальних активів від інших активів підприємства та пропозиції щодо їх визнання та класифікації.

Виклад основного матеріалу. Методологічні основи формування в бухгалтерському обліку інформації про нематеріальні активи і розкриття інформації про них у фінансовій звітності підприємств, організацій та інших юридичних осіб всіх форм власності регламентуються Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 8 "Нематеріальні активи". Відповідно до П(с) БО 8, усі нематеріальні активи повинні бути ідентифікованими [8].

Ідентифікований актив – це придбаний актив, який на дату придбання відповідає таким критеріям: оцінка активу може бути достовірно визначена; в майбутньому внаслідок його використання очікується отримання економічних вигод. Можливість ідентифікації означає, що актив можна відокремити від підприємства. Тобто, відносно конкретного об'єкта нематеріальних активів повинна існувати можливість вилучення його з сукупного майна, зафіксованого на балансі підприємства, відокремлення його від інших активів і розпорядження ним. При цьому проблемні питання ідентифікації виникають із багатьма нематеріальними активами, зокрема ідентифікація відкриттів, ноу-хау, які не можуть одноосібно належати особі чи підприємству. Складно піддається ідентифікації і гудвіл, оскільки одержаний компанією нематеріальний ресурс може бути переданий іншому підприємству в сукупності з усіма

¹ Наук. керівник: доц. В.І. Бачинський, канд. екон. наук